

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**ТРАЄКТОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА:
ОСОБИСТІСТЬ І КУЛЬТУРА**

Збірник наукових доповідей
V Міжнародної науково-практичної конференції

15 листопада 2019 року

Частина 1

За загальною редакцією
доктора культурології, професора,
завідувача кафедри культурології та інформаційної діяльності
Ю. С. Сабадаш

Маріуполь – 2019

Редакційна колегія:

Ю. С. Сабадаш, доктор культурології, професор (голова),
С. В. Янковський, кандидат філософських наук, доцент.

Затверджено на засіданні кафедри культурології та інформаційної діяльності
(протокол № 6 від 19.11.2019)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою
історичного факультету Маріупольського державного університету
(протокол № 3 від 20.11.2019)

I 74 Траєкторії сталого розвитку українського суспільства:
особистість і культура : зб. наукових доп. V міжнар. наук.-практ. конф.,
м. Маріуполь, 15 листоп. 2019 р. : в 2 ч. / Маріуп. держ. ун-т ;
гол. ред. Ю. С. Сабадаш ; упоряд. С. Янковський. – Маріуполь : МДУ, 2019.
– Ч. 1. – 191 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура», яка відбулася 15 листопада 2019 року, в якій прийняли участь освітяни, науковці, громадські активісти з України та зарубіжних країн

У наукових виступах і доповідях учасників конференції висвітлені актуальні питання з проблеми забезпечення сталого розвитку людства, які в сучасному світі зумовлюються розширенням впливу інформаційних та комп'ютерних технологій на соціальні інституції, сферу управління, інтенсивність міжкультурної взаємодії, творення нових, креативних практик соціальної взаємодії.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами соціального життя і культури.

Відповідальність за зміст, достовірність, оригінальність поданих матеріалів
несуть автори, опублікованих у збірнику доповідей

Література

1. Даниленко В.Г. Лісоруб у пустелі // Письменник і літературний процес. Київ : «Академвидав», 2008, с.303
2. Неволов В.В. Творчі мандри. Перезавантаження // Київ : «Знання України», 2018, с. 34
3. Кукуруза Н. Творчі іпостасі // Матеріали одинадцятої Міжнародної науково-практичної конференції Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології. Київ, 2018, с.105
4. Неволов В.В. Творчі мандри. Перезавантаження // Київ : «Знання України» 2018, с. 33

УДК 75:27-526.62

Ю. М. Нікольченко

/ Україна /

ІКОНИ БОГОРОДИЦІ ОДИГІТРІЇ XIII-XIV СТОЛІТЬ З ВОЛИНИ

Мистецька культура Галицько-Волинської держави – складний і багатоплановий комплекс явищ, що нині, через понад шість століть, розкривається у випадково вцілілих щасливо збережених поодиноких реліквіях. В міру того, як нечисленні свідчення далекої традиції у все більшій кількості постають живими свідками давно згаслої епохи, яка ще недавно здавалася майже безслідно зниклою, все виразніше вимальовуються контури розбудованого цілого явища в духовній культурі західноукраїнських земель періоду Середньовіччя.

У доповіді, на основі збережених унікальних пам'яток, розглядається розвиток малярства та християнські корені мистецької культури Волині у складі Галицько-Волинського князівства, що визначили не лише її характер, але й хронологію окремих творів художньої традиції XIII–XIV ст. Серед них яскраво виблискують поодинокі зразки іконопису, що є шедеврами найвищого елітарного рівня. Одночасно з вище означеним ікони набагато виразніше демонструють риси оригінального волинського характеру на тлі візантійської східнохристиянської мистецької спадщини у культурі Галицько-Волинського князівства.

Поза сумнівом, до них належать Богородиця Одигітрія з Свято-Успенської церкви у Дорогобужі Гощанського району Рівненської області, яка зберігається у Рівненському обласному краєзнавчому музеї (інвентарний номер: РОКМ VIII ж-116) та ікона Богородиці Одигітрії з церкви Покрови Богородиці у Луцьку. З 1962 р. вона зберігається у Київському національному художньому музеї.

Успенська церква розташована поблизу городища літописного міста Дорогобуж – важливого політичного, економічного і культурного центру Погоринських земель Київської Русі X–XIII ст. [4]. О. Фотинський, Ю. Асєєв, І. Могитич, П. Раппопорт, Г. Пескова ствердили, що в основі церкви лежать

оригінальні фундаменти культової споруди, побудованої у 70-х рр. XII ст. [5, 193–198].

У 1984 році Богородиця Одигітрія з Успенської церкви була привезена до РОКМ з недіючого на той час храму. Її, потребууючу термінової реставрації, виявили наукові працівники музею В. Луц та Б. Прищепа. Ікону з Дорогобужа було реставровано у Львівському філіалі Національного науково-дослідного реставраційного центру України (директор М. Откович). Реставрацію пам'ятки проводила художник-реставратор філіалу Н. Скрентович. У науковий обіг її впровадив відомий український мистецтвознавець В. Александрович [2].

Монументальні розміри – збереглася лише вирізана вздовж контуру фігур паволока із зображенням Марії та Христа (122 x 86 см) – вказують, що це була майже півтораметрової висоти ікона, ймовірно, призначена для намісного ряду іконостасу на зразок, очевидно, тієї, яку Галицько-Волинський літопис згадує у Георгіївській церкві в Любомлі [3, с. 447].

Хоч дорогобузька реліквія збереглася із значними втратами, особливо в одязі Марії та Христа, її нинішній стан дозволяє загалом досить докладно реконструювати первісний характер пам'ятки, послідовно проаналізувати як поодинокі аспекти первісного задуму, так і мистецькі особливості його втілення. У Христа він багато оздоблений виконаними пурпуром і золотом орнаментами і прокреслений широкими кіноварними смугами в заламах складин. В одязі Христа акцент виразно зроблений на пурпурі. Натомість в одязі Богородиці послідовно підкреслюється присутність золота. Воно дублює численні складини мафорію (грец. μαφόριον — верхній жіночий одяг в античному світі; довге жіноче покривало, що спускається з голови до п'ят).

Ікона намальована з використанням складної, багатошарової техніки, визначеної послідовним накладанням шести верств фарб, які делікатно моделюють ліки (обличчя). Ретельно розроблена декоративна система ікони розрахована на сприйняття її як здалеку, так і зблизька, що вказує на реалізацію всебічно продуманої композиції і у поєднанні з високим фаховим рівнем виконання засвідчує нам цілком своєрідні обставини виникнення дорогобузької реліквії.

Визначальною рисою дорогобузької Одигітрії є монументальний характер величних фігур Богородиці та Христа, які виділяються чітко окресленими силуетами на червоному золоті тла. Монументальна вертикаль постаті Богородиці розширена знизу за рахунок виставлених рук – лівої, на якій вона тримає Христа, і правої, звернутої до нього з жестом поклоніння й одночасно презентації. Гармонійне поєднання вертикальних і горизонтальних ритмів у постаті Богородиці об'єднало обидві фігури й надало їм стійкості. У Христа переважають вертикальні ритми і лише широкий благословляючий жест його правиці та легкий розворот всієї постаті вліво, посилений чітко окресленим контуром правої ноги, її зіставленні з зазначеними горизонтальними акцентами у фігурі Богородиці врівноважують загальну композицію.

У контексті візантійської теологічної традиції акцентування золота в одязі Богородиці наголошувало на її причетності до неба і найвищої святості через Втілення, натомість пурпур Христа в'яжеться передусім з прийдешнім царським призначенням втіленого Бога.

На думку В. Александровича, дорогобузька пам'ятка є реплікою знаменитої константинопольської ікони Богородиці Одигітрії євангеліста Луки і може бути найближчою до першовзірця чи того, що розглядалося як ікона святого Луки у другій половині XIII ст. Отже, збережена у Дорогобужі ікона посідає особливе місце не лише у давньому українському малярстві, але й у релігійному мистецтві усього православного світу [1, с. 22].

Дорогобузька ікона Богородиці Одигітрії належить до пам'яток елітарної культури, які уже через свій характер не могли мати значного поширення у мистецькій практиці. Тим більшою рідкістю виступає вона нині на тлі збереженої скромної кількісно, проте надзвичайно важливої за рівнем і характером спадщини волинської групи іконопису Галицько-Волинського князівства.

Оскільки ікона з Дорогобужа, безперечно, належить до кола пам'яток ранньої палеологівської монументальної традиції і демонструє стиль, який уже від початку XIV ст. зійшов з історичної арени, є підстави датувати її останньою третиною XIII ст.

Друга відома пам'ятка з волинської групи іконопису Галицько-Волинського князівства – ікона Богородиці Одигітрії з церкви Покрови Богородиці у Луцьку. Вона була впроваджена до наукового обігу у 1963 р. У зіставленні з дорогобузькою реліквією ікона з Луцька демонструє окремі риси зв'язку з традицією XIII ст., які стосуються насамперед лику Богородиці – малого круглого підборіддя, низького чола, характерним кінцем і крилами носа, великого німба навколо голови Богородиці, менше – лику Христа, в якому впадає у вічі хіба що характерний рисунок вуха.

Проте трактування зазначених деталей акцентує не стільки спадкоємність традиції, скільки нові підходи у її інтерпретації. В луцькій іконі визначально є цілком інша тема. Нахил голови Богоматері під благословення правиці Христа, його образ Емануїла-архисерея, підкреслений стрічкою, яка тричі опоясує груди, вказують на цілком інший ідейно-тематичний зміст, що, і рештою, підкреслено уже самими стосовно невеликими розмірами ікони.

Її зв'язок із новішими течіями візантійського малярства засвідчує трактування образу Емануїла з аналогіями серед пам'яток першої половини XIV ст. Актуальні тенденції розвитку малярської традиції XIV ст. виступають у спрощенні кольорової гами з несподіваним виділенням яскравої жовто-помаранчевої плями з малярсько проробленими заломами складок гіматію (грец. ἱμάτιον — верхній одяг стародавніх греків, що складався з квадратного, переважно довгастого чотирикутного шматка вовняної тканини) Христа. Певні елементи спорідненості з традицією XIII ст. при виразно

зазначених нових підходах до її трактування дозволяють датувати ікону першою половиною – серединою XIV ст.

Дорогобузька та волинська ікони Богородиці Одигітрії – одинокі пам'ятки зі спадщини волинської групи іконопису Галицько-Волинського князівства. При всіх відмінностях між ними, їх об'єднує визначальна належність до єдиної мистецької традиції на різних етапах її розвитку. Збережені ікони Волині кінця XIII–першої половини XIV ст. демонструють процес послідовної зміни стилю, засвідчуючи як найвище його піднесення перед кінцем століття, так і наростання у ньому нових тенденцій, пов'язаних з наступним етапом розвитку малярства Волині.

Обидві ікони виступають найголовнішими – поряд зі скупими повідомленнями Галицько-Волинського літопису – свідченнями високого рівня розвитку мистецької культури княжої Волині і, цілком очевидно, – найважливішими реліквіями відповідної традиції, що дійшли до нашого часу.

Література

1. Александрович В. С. Мистецтво Галицько-Волинської держави / В. С. Александрович. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 132 с.
2. Александрович В. С. Українське малярство XIII–XV ст. / В. С. Александрович. – Львів, 1995. – 198 с.
3. Літопис Руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
4. Нікольченко Ю. М. Культура населення Погориння X–XIII століть за матеріалами літописного Дорогобужа / Ю. М. Нікольченко. – БГТ «Евен», 1998. – 1998. – 225 с.
5. Прищепа Б. А. Дорогобуж на Горині у X–XIII ст. / Б. А. Прищепа. – Рівне: ПП ДМ, 2011. – 250 с.

УДК 792.077

О. О. Демідко
/ Україна /

САМОДІЯЛЬНА ТЕАТРАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ ЯК СКЛАДОВА МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ ПРИАЗОВ'Я

Сьогодні, коли сучасні державні процеси впливають на трансформацію української свідомості, коли відбувається руйнування стереотипів, вивчення історії театрального мистецтва набуває особливої актуальності, оскільки театр виступає невичерпним об'єктом для дослідження духовного життя суспільства. Водночас важливе значення має дослідження самодіяльних театральних гуртків в рамках регіональної історії. Саме аматорський театр завжди швидко реагував на політичні зміни в країні, зберігав безкорисливу любов до художнього мистецтва та залишався імпульсом натхнення і розвитку професійного театру.